
LOGOS OPŠTEG IMOVINSKOG ZAKONIKA ZA CRNU GORU

Slobodan Vukićević

The general result of the Code is autochthone and autonomous affirmation of the national and state identity of Montenegro and Montenegrins. The Code contains all physical and metaphysical arguments of the past, the present and the future of the Montenegrin nation as a community of free spiritual identification of its members based on the ethno-anthropological characteristics, culture, language, customs, moral, religion and civil rights. The essence is contained in two key moments: the original historical experience of the Montenegrin people enriched with the knowledge and results of modern science.

Ideja vladavine

Fundamentalno sociološko pitanje je: kako nastaje određena društvena zajednica i kako pojedinac postaje član društvene zajednice? Kako nastaje ljudska zajednica kao prva čovjekova priroda, i kako čovjek nastaje u toj zajednici kao „svoj čovjek“? Čitav ovaj process zasniva se na prirodi (iz koje se izdvaja ljudska zajednica, ali je ne napušta), prirodi ljudske zajednice i

prirodi čovjeka. Sva tri elementa, priroda, ljudska zajednica, čovjek, nalaze se u određenoj simetriji, koja nužno nosi neprestano i element asimetrije.

Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru 1888. i II izdanje 1898. (u daljem tekstu Zakonik), predstavlja naučni i praktični temelj afirmacije crnogorske društvene zajednice u njenom nacionalnom i državnom identitetu. Odgovor se nalazi u načinu sticanja dvostruke vlastitosti u kojem se jasno diferencira: a) proces u kojem pojedinac dobija svoju zajednicu (zajednicu kao prvu čovjekovu svojinu) i b) proces u kojem pojedinac zadobija svoju vlastitost u okviru svoje zajednice. Suština oba procesa se nalazi u načinu čovjekovog vladanja sobom i svojom zajednicom. Tu suštinu nosi ideja vladavine kao kosmičko pravo čovjeka i njegove zajednice, a ne redukovana ideja vlasti. Ideja vladavine pretpostavlja odgovornost svih aktera, prije svega elite, institucija i građana, u adekvatnom vrednovanju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti zajednice i njenih pripadnika.

Demokratija se nalazi u jedinstvu ove odgovornosti, a ne u dogmatizovanoj formuli „vladavine naroda“. Zato je Zakonik, ne samo imovinski, nego prije svega „građanski“. Zakonik nema samo funkciju institucionalnog konstituisanja Crne Gore kao države, već i institucionalizujuću ulogu u razvitku crnogorskog naroda i građanskog karaktera Crnogoraca, njihovog nacionalnog i državnog identiteta. U tom smislu je jasno naznačeno da „Zakonik ne djeluje natraške“ i zato je očuvao međunarodni nivo aktuelnosti do današnjih dana.

Na toj ideji, ideji vladavine, temelji se Zakonik za Crnu Goru. Polazno pitanje se odnosi na način sticanja vlasništva. „Svaki čovjek je imovnik, tj. u granicama zakona svak je potpuno vlastan imati svoju imovinu, teći je uživati i njome raspolagati po volji. Nikome se imovništvo uopšte zakratiti ne može“ (čl. 10). „Granice zakona“ su osnovna pretpostavka da bi neko mogao „teći, uživati i raspolagati“ imovinom. Znači, prije vlasničkog

društvenog odnosa imamo realan – institucionalizovan svojinski društveni odnos, autohton i autonoman kao društveni i moralno odgovoran odnos: u prisvajanju, posjedovanju, razmjeni i raspodjeli dobara materijane i duhovne prirode. Proces izgradnje tog društvenog odnosa je logosno-generički usmjeren, jedinstvom društvenog i individualnog interesa određenog društva i izražava potrebu, pravo i obavezu svih subjekata da učestvuju u njegovom konstituisanju i regulisanju njegove realizacije u društvu. U pitanju je potreba, pravo i obaveza kao svojina svih subjekata, tj. cjeline društva, da konstituišu i regulišu društveni odnos posjedovanja, prisvajanja, razmjene i raspodjele društvenih i duhovnih dobara. Radi se o izvornoj potrebi, pravu i obavezi zajednice – društva da, kao prva čovjekova svojina, konstituiše i reguliše društveni odnos posjedovanja, prisvajanja, razmjene i raspodjele, na način koji daje ravnopravne izgledе svim subjektima društva da razvijaju i ispoljavaju svoje sposobnosti u skladu sa postojećim društvenim okolnostima i moralnim normama. U pitanju je društveni odnos svojine, koji uključuje društveni interes, interes građana, njihove potrebe da mogu ostvarivati vlasništvo, tj. postojati „imovnici“ na pošten, etički odgovoran način. Nije slučajno citirani čl. 10, u drugom izdanju od 1898. g, dopunjen „u granicama zakona“, jer vlasnički društveni odnos ne može biti bez svojinskog društvenog odnosa. Uvidjelo se da pojedinac može „potpuno vlastan imati svoju imovinu, teći je i uživati...“ samo kao član zajednice i u skladu sa normama zajednice. Izvor je ideja vladavine, a ne ideja vlasti. U ukazu knjaza Nikole I se ističe: „da ništa tako ne unapređuje pravilan razvoj naroda i država; da im ništa tako ne utvđuje blagostanje kako dobro uređeno, svud i za svakoga jednko pravosuđe“.¹

Ideja same vladavine daleko transcendirā vladavinu naroda. Bogišićev Zakonik, kao i ukaz knjaza Nikole razvija ideju

¹ *Crnogorski zakonici*, 1998, str. 5

vladavine koja je temelj konstituisanja i regulisanja postojanja zajednice kao prve čovjekove svojine, u okviru koje pripadnik zajednice – građanin može postati vlasnik. Opšti imovinski zakonik, pored konstruktivno-institucionalne uloge, snažno sadrži i institucionalizujuću ulogu u izgradnji moralne crnogorske zajednice, kao svojine svih njenih pripadnika. Zato se u Zakoniku, kod bitnih određenja vlasništva, uvijek naglašava momenat: „pošten odnos“, odbacuje „zlomisljeno imovništvo“, u čemu je sadržana institucionalizujuća uloga svojine i vlasništva. Poseban sociološki fenomen je institucionalizujuća uloga svojine, a poseban u domenu institucionalizujuće uloge vlasništva (ponašanje i djelovanje čovjeka kao društvenog bića – svojinska pozicija, i ponašanje i djelovanje čovjeka kao individualnog bića – vlasnička pozicija).

U slučaju društvenog odnosa svojine, institucionalizujuća uloga se odnosi na ponašanje i djelovanje svih subjekata društva u konstituisanju i regulisanju prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele u smislu pozitivne korelacije društvenih i individualnih interesa i ravnopravnih izgleda za razvoj i ispoljavanje sposobnosti i potreba svih pripadnika društva i društvenih institucija (od porodice pa dalje).

Institucionalizujuća uloga društvenog odnosa vlasništva je usmjerena na formiranje građanina kao vlasnika materijalnih i duhovnih dobara koji ima društveno i moralno odgovoran odnos u prisvajanju, posjedovanju, razmjeni i raspodjeli svog vlasništva.

Institucionalizujuća uloga društvenog odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva, ispoljava društveni progres i punu etiku odgovornosti (stvaralačku i moralnu intencionalnost) svih subjekata, naročito elite, institucija i građana, u karakteru simetrije pozitivnih korelacionih veza. Sociološka istraživanja gradiraju društvenu moć a strukturnom diferencijacijom na nivo uticaja: elita, institucija, građani. Realno je prema tome gradirati i etiku odgovornosti za karakter pozitivne korelacije društvenog

odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva, a to znači najveća je odgovornost elite (naročito prosvećene elite), zatim institucija i na kraju građana. Ako elita naruši princip etike odgovornosti za uspostavljanje pozitivne korelacije društvenog odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva, to se, nužno, reflektuje i na ponašanje i djelovanje institucija i građana. Zbog toga elita ima najveću odgovornost.

Sociološkom analizom „normativne činjenice“, koja prati izradu Opšteg imovinskog zakonika za Crnu Goru (1888. i 1898), možemo konstatovati da su uzete u obzir sve istaknute karakteristike društvenog odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva i njihovog uticaja na izgradnju „socijalne zgrade“ crnogorskog društva. Originalna činjenica, koja je dala logosu - duhovnu i praktičnu snagu Zakoniku, jeste učešće naroda u njegovoj izradi, običajnim i moralnim normama koje su potvrđene vijekovnim životnim iskustvom: „Mi (Nikola prvi, po milosti božjoj, Knjaz i gospodar Crne Gore), unaprijed odlučni bijasmo da se, u ovom zakonodavnom poslu, pored svih neophodnih obzira na podatke nauke, i na zakonodavne radnje drugih obrazovanih država, glavna pažnja obraća na narodne pojmove o pravdi i pravici, na običaje, predanja i na žive potrebe crnogorskog naroda (podvukao S.V.)“². Isti značaj se pridaje i nauci: „Nama je za rukom pošlo, te našosmo, ovome ogromnu i u mnogome obziru vrlo mučnu preduzeću, čovjeka i umom, i naukom, i energijom, i odanošću potpuno dorasla, u osobi redovnog profesora Odeskog Univerziteta, pravnog državnog savjetnika G. Dr V Bogišića.....“³. Zbog toga je Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru, imao istovremeno, institucionalnu i institucionalizujuću ulogu u izgradnji cjelokupne socijalne zgrade crnogorskog društva, a ne samo imovinskih odnosa. To nije samo istorijski bitna društvena

² *Crnogorski zakonici*, 1998, str. 6.

³ *Crnogorski zakonici*, 1998, str. 6.

činjenica, već veoma aktuelna, a nepravedno zaboravljena, za sociološko, i ne samo sociološko, otkrivanje suštine društvenih odnosa koji se nalaze u eksplozivnom karakteru vladajuće simetrije suprotstavljenih društvenih aktera.

Fundamentalni princip na kome počiva Opšti imovinski zakon za Crnu Goru obuhvata „prostorni krug imovinskih poslova i prilika“. Znači, kardinalni značaj ima pitanje institucionalizacije „imovinskih poslova i prilika“ kao odlučujući faktor sticanja vlasništva, a ne samo vlasništvo kao odnos vlasnika i stvari. Institucionalizacija „imovinskih poslova i prilika“ jeste konstituisanje i regulisanje društvenog odnosa svojine kao neophodnog osnova za prisvajanje, posjedovanje, razmjenu i raspodjelu dobara materijalne i duhovne prirode. To je osnova „izgleda“ da konkretni subjekti mogu realizovati društveni odnos vlasništva, čime legitimni i legalni vlasnik može biti samo građanin, a ne izolovani pojedinac. Zato se precizira: „Odlučismo sve Naše staranje obratiti tome da Crna Gora, čim prije, dobije svoj imovinski („građanski“) Zakonik, za koji su pripremljene radnje još prije rata započete“ (str. 5).

Ukaz knjaza Nikole I iz 1888. godine potvrđuje da je vizija susreta esencije i egzistencije i razvoja njihove simetrije u pravcu ostvarivanja generičnosti crnogorskih građana i njihove zajednice Crne Gore, predstavljala kvintesenciju izrade Opšteg imovinskog zakonika. Taj put ka horizontu generičnosti se osigurava i u slučajevima ako Zakonom nije precizno regulisano da će se postupiti po običajima, po opštim osnovama pravde i pravice, i u skladu sa tim, spriječiti svako djelovanje koje bi „povlašđivalo kakvu nečovječnu ustanovu – ropstvo i sl.“

Princip svojine i vlasništva

Polazni princip je „Svaki čovjek ima onik u granicama zakona (II izdanje) svak je potpuno vlastan imati svoju sopstvenu

imovinu: teći je, uživati i njome raspolagati po volji. Nikome se imovništvo uopšte zakratiti ne može“ (čl. 10). Drugo izdanje, kao što smo naglasili, daje dopunu vlasništva u okviru zakona. To znači da vlasnik ne može biti sam – izolovani vlasnik, niti u sticanju, niti u korišćenju svog vlasništva,. Granice zakona vlasništva su nova činjenica, autonomna, a ta granica predstavlja svojinski odnos – odnos sa zajednicom, kao granični društveni odnos, diferenciran u odnosu na vlasnički društveni odnos, jer je i vlasništvo društveni odnos. Nedostatak prvog izdanja je uočen, i nakon deset godina dopunjen!

Zakon imovinski (prisivajanje, posjedovanje, razmjena i raspodjela dobara materijalne i duhovne vrijednosti) je forma u kojoj se zajednica ispoljava kao svojina svih njenih građana. Građanin postaje vlasnik, a ne izolovani pojedinac. Ostvareno vlasništvo je pod kontrolom i sankcijama zakona svojine, bez obzira na to da li je ostvareno u skladu sa zakonom ili ne. Bez svojine kao društvenog odnosa zajednice nema ni vlasništva, jer niko ne može postati vlasnik bez odnosa sa zajednicom kao svojinom svih građana, bez obzira na to da li je to bilo u skladu sa zakonom, ili ne. U tom kontekstu se širi pojam imaoća (vlasnika). Osim rođenih ljudi, tj. ličnih imaoćnika, imaoći mogu biti i: kuća, opština, država, crkva. Vlasnički društveni odnos je nezamisliv bez društvenog odnosa svojine: „Svako ima pravo na što god da drži, samo ako nije samovoljno dobiveno“ i ako nije „zlomisljeno“. Jasna autonomija, ali i neraskidiva veza društvenog odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva, kao izraz, ne samo društvenog, nego i moralnog karaktera načina proizvodnje društvenog života.

U odnosu sa zakonom, javlja se vlasnički odnos kao društveni odnos, a vlasnik je građanin, a ne izolovani pojedinac. Ovo je bitno razlikovati zbog posljedica koje taj društveni odnos vlasništva ima, kako za vlasnika, tako i za društvo. Vlasništvo kao društveni odnos može se objasniti samo iz ovog odnosa, a

ne iz odnosa vlasnika prema stvari. Držina je zaštićena zakonom, ali i držina koja je „samovoljom dobijena“ dolazi pod sankciju zakona. Opet vlasništvo zaštićeno kao društveni odnos, a ne izolovani akt pojedinca. Naprotiv, samovoljno dobijeni predmet vlasništva se sankcioniše. Iz ovih činjenica proizlaze posljedice, za pojedince i za društvo!

Ometanje vlasništva opet se izdiže na nivo društvenog odnosa, (čl. 19). „Zlosmisleni“ držitelj (čl. 23) mora nadoknaditi sve plodove koje je dobio za vrijeme zlosmislenog držanja stvari (str. 19). Moralne norme prate u stopu pravne norme i tako grade jedinstvo zajednice. Svojina kao društveni odnos određuje značaj, značenje i smiao zemlje, drveća, rijeka i prati promjene u njima.

Zajednica kao prva čovjekova svojina, istinski se utemeljuje zauzimanjem određenog prostora (zemlje). „Drveće posađeno na zemlji postaje vlasništvo vlasnika zemlje (čl. 39). Čl. 40: „Rijeka promjenom svog toka, kad ostavlja osušeni dio, taj dio postaje vlasnik one zemlje od koga se rijeka odaljila, vlasnik sa druge strane nema nikakvo pravo nadoknade za dio koji je rijeka poplavila. Kad rijeka plavljenjem napravi novu površinu, pripada vlasništvu onoga kod kojeg je stvorena nova površina. Zemlju koju rijeka nekome odnese, nema nikakvo pravo da je nadoknađuje od bilo koga! Odvali li rijeka komad zemlje pa ga donese drugome vlasniku, vlasnik odvaljene zemlje ga može vratiti za godinu, a ako to ne učini za godinu, nema više nikakvoga prava na odvaljeni dio zemlje, znači može ga samo vratiti u prirodno stanje i ništa drugo, i to u roku od godinu dana. Inače odvaljeni dio postaje vlasništvo gospodara zemlje kome je privilegao“ (čl. 41, 42). Čl. 43: „Otoci koji se pojave u rijeci ili jezeru, ako su na sredini rijeke ili jezera dijele najbliži imanja oko rijeke ili jezera; otoci koji nijesu na sredini pripadaju vlasnicima imanja sa bližih strana, a otoci na velikim rijekama ili jezerima, državi. Presušeno korito se dijeli najbližim vlasnicima imanja sa obje strane“ (čl. 44).

Kako priroda reguliše pravo svojine? Što rijeka odnese, njeno je, a što donese onog kojem je donijela. Čovjek tome nema nikakvog prava da se suprotstavlja, priroda reguliše pravo vlasništva „uvažavajući“ prirodu društva. Ostrva po prirodi dobijaju vlasnika. U svakom slučaju priroda u vlasništvu postaje društveni odnos, ali na način i u okviru opšteg normiranja ovog procesa, tj. u okviru unaprijed postavljenog okvira, koji predstavlja društveni odnos svojine.

Zakonik razrađuje sve detalje vlasništva na relaciji čovjek – priroda: prava susjedstva i prirodna kretanja (voće na granici, prolaz, progon stoke određenim putem, pravo puta, kretanje vode, služenje izvorom i sl. (čl. 110–120). Čl. 45: vlasnik postaje kad više od 10 godina koristi nepokretno dobro: odlična diferencijacija: vlasnik nije i ako je korisnik, tek posle 10 godina korišćenja postaje vlasnik: Znači vlasništvo kao društveni odnos, nije isto što i korisnik. Vlasništvo se javlja kao autonoman društveni odnos i samo kao takav, razumljiv. Korisnik ne vlada dobrom koje koristi, već samo koristi, čime nije subjekt vlasništva. Čl. 48: pravo preče kupnje između bratstvenika, međaša, seljana i uopšte plemenika ostaje u svojoj punoj snazi. Znači sticanje vlasništva je pitanje šireg društvenog odnosa, a ne samo odnosa prema stvari (bratstvenika prema stvari već bratstvenika prema bratstvenicima, prema društvu).

Čl. 63: Vlasnikom nepokretnog dobra u Crnoj Gori može biti samo Crnogorac. Znači, vlasništvo u funkciji konstituisanja zajednice, u ovom slučaju, konstituisanja crnogorske državne zajednice.

Čl. 65: „Kupac postaje vlasnik stvari tek kad mu se ista preda, na kupca prelazi vlastina stvari i on njenim vlasnikom postaje“. Opet cjelina vlasništva kao društvenog odnosa: znači ne samo čin kupovine, nego i predaja kupljene stvari, predstavlja cjelovito raspolaganje i odgovornost za to raspolaganje, tj. za vlasništvo iz kojeg se ekstrahuje društveni odnos. Ako kupac

nije preuzeo predmet kupovine, još nije vlasnik, niti u smislu korišćenja niti odgovornosti za posljedice koje mogu nastati iz ponašanja bivšeg vlasnika te stvari.

Vlasništva nije bilo prije formiranja zajednice kao prve čovjekove svojine. Zbog toga, vlasništvo nije objašnjivo bez svojine kao pretpostavke vlasništva. Takođe, o vlasniku se ne može govoriti bez Drugog, odnosno bez Zajednice. Izolovani pojedinac je samo pripadnik prirode, a ne posjednik bilo čega. Tek sa stvaranjem zajednice, nastaje raskid neposrednog jedinstva pojedinca i prirode. Zato se neizbježno diferenciraju društveni odnos svojine kao konstitutivni i regulatorni odnos pojedinca, društva i prirode, i društveni odnos vlasništva kao konkretizovani – subjektivizirani odnos pojedinca sa drugim pojedincima i pojedinca i društva kada su u pitanju prisvajanje, posjedovanje, razmjena i potrošnja materijalnih i duhovnih dobara.

Očigledno, vlasništvo je fundamentalni društveni odnos koji povezuje logos čovjeka-pojedinca, društva i prirode. Suštinsko pitanje opstanka čovjeka i njegove zajednice je da prate determinante tog logosa. Vlasništvo, van tog logosa, je besmislica, koja dovodi u pitanje, neumitno, opstanak čovjeka i njegove zajednice na Zemlji. Vlasništvo je, tako, samo subjekatska konkretizacija višeg nivoa društvenog odnosa u kojem su čovjek, društvo i priroda, međusobno, svojinski subjekti. Logos tog odnosa, društvenog odnosa svojine, je moguć samo na apstraktnom nivou, jer je postojanje čovjeka, društva i prirode, moguće samo na apstraktnom nivou, apsolutnosti prostora i vremena i njegovoj dinamičnosti. Apstraktnost društvenog odnosa svojine dobija konstitutivnu i regulatornu normu u svakom društvu koja definiše društvenu i moralnu odgovornost odnosa svih subjekata prema prisvajanju, posjedovanju, raspodjeli i razmjeni društva i prirode.

U domenu vlasništva ova apstraktnost se konkretizuje u društvenoj i moralnoj odgovornosti odnosa prema prisvajanju,

posjedovanju, razmjeni i raspodjeli individualnih i kolektivnih subjekata. Subjekt vlasništva je direktno odgovoran za očuvanje i napredak svog vlasništva: „Ko pravo svoje zapušta, nek sebe krivi ako ga izgubi“, definisano je u završnom, 1031. članu Zakonika.

Prema tome, odnos prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele nije moguće razumjeti sem na tri nivoa:

1) *svojinski društveni odnos* na liniji društvo – pojedinac – priroda, pri čemu institucionalizovan svojinski odnos i regulatorni način realizacije tog odnosa u spoju društvenih i pojedinačnih interesa, daje ravnopravne izgledе svim subjektima društva da razvijaju i ispoljavaju svoje sposobnosti i životne potrebe, gdje „svaka stvar koja nema gospodara pripada onome koje prvi zauzme“ (čl. 78) a „stvar koja se izgubi, nije pusta, stvar se mora izgubiocu povratiti“ (čl. 79). i predstavlja ključni faktor kultivisanja zajednice; društveni odnos svojine ima realitet i predstavlja ključni faktor u determinisanju vlasničkog društvenog odnosa;

2) *vlasnički društveni odnos* na relaciji subjekti vlasništva (pojedinačni i kolektivni) – priroda, sa konkretnim društvenim i moralnim odgovornostima obezbeđivanja vlastitog i društvenog progressa u kontekstu materijalne odgovornosti i moralne odgovornosti prema vrijednostima svoje imovine, prema drugim ljudima, i društvu u cjelini (vlasništvo: cjelovit društveni odnos subjekta vlasništva, odnosa prema stvari (predmetu vlasništva, odgovornosti prema valstitoj imovini, prema drugima i prema društvu u cjelini), predmet vlasništva nijesu samo stvari već i način sticanja – rad i raspolaganja stvarima, pa se vlasništvo ne može redukovati na odnos prema stvarima, društveni odnos vlasništva ima realitet značajniji nego sama stvar na koju se odnosi, jer on štiti sistem vrijednosti (materijalnih i duhovnih) u jednom društvu, a ne samo raspolaganje stvarima;

3) nivo *pozitivne korelacije svojine i vlasništva* u cjelini načina proizvodnje društvenog života određenog društva.

Dvojni karakter vlasništva se precizno definiše: „Sa vlasništvom vlasnik može raditi što hoće, ako drugome ne smeta i ako je u skladu sa zakonom“ (čl. 93). Znači, vlasništvo obavezno uključuje i odnos prema drugome i prema društvu, sa posebnom naglaskom obaveze da se ne dovodi u pitanje interes drugoga i zakonom definisani uslovi korišćenja vlasništva. To jasno potvrđuje konstataciju da vlasnik ne može biti izolovani pojedinac, već samo građanin kao član društva što podrazumijeva poštovanje interesa drugih građana i društva u cjelini. To je situacija i kad je u pitanju suvlasništvo: „Svaki suvlasnik ima prava, ali ne po glavnom ulogu, nego po veličini suvlasništva... uz saglasnost većine suvlasnika“ (čl. 104). Radi se o unutrašnjoj protivrječnosti privatnog vlasništva: na jednoj strani, autonomija pojedinca, a na drugoj, zavisnost od drugih i društva, znači neprestano usaglašavanje pojedinačnih i društvenih interesa.

U Zakoniku je posebno precizno definisana veza vlasništva i rada. Rad je neotuđivi osnov vlasništva. Sve što čovjek stvori vlastitim radom, potvrđuje se pravom. „Svako vlasništvo dokazati pravom“ (čl. 144). Neizbježna veza vlasništva sa radom i sa pravom, dokaz je o složenosti društvenog procesa prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele, u kojem se jasno diferenciraju dva nivoa: 1) mjesto i uloga pojedinca u stvaranju vlasništva; 2) mjesto i uloga društva – zajednice u konstituisanju i regulisanju procesa prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele legalizacijom (pravom) društvenog odnosa (svojinom). Jednostavno, društveni proces prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele, ne može se razumijevati samo na nivou konkretnih odnosa pojedinaca, ili samo na apstraktnom nivou društva.

Zbog toga, u društvenom procesu prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele dobara materijalne i duhovne prirode, moramo razlikovati: 1) *svojinu* kao poseban društveni odnos

ispoljavanja identiteta društva-zajednice; 2) *vlasništvo* kao poseban društveni odnos ispoljavanja identiteta pojedinca-građanina. Svaki konkretan subjekat (pojedinačni ili kolektivni) prilikom prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele dobara materijalne ili duhovne prirode, nailazi na realnu činjenicu društvenog odnosa svojine, konstituisanog i regulisanog pravom. Ta činjenica stoji kao realitet, bez obzira na to da li pojedini subjekti ostvaruju vlasništvo u skladu sa društvenim odnosom svojine kao konstituisanim i regulisanim pravom. „Nezakonita je pogodba, po kojoj bi držitelj, mogao uzeti stvar sebi u vlastinu bez javne prodaje kad dužnik ne bi na rok platio; takva će se pogodba dakle smatrati kao da je ni bilo nije“ (čl. 181).

Ni jedan momenat vlasništva u Zakoniku, nema realitet, punu važnost, bez „prizivanja“ zajednice u vidu konstituisanog i regulisanog društvenog odnosa svojine. Put do vlasništva ima svoj realitet jedino preko zajednice kao svojine svih njenih pripadnika, bilo da ona odobrava ili ne odobrava određeni način sticanja vlasništva, bilo da se radi o prirodi ili proizvedenoj stvari kao predmetu vlasništva, ili samom radu.

Vlasnički društveni odnos ima vremensku dimenziju, koja bitno utiče na vrijednosnu strukturu predmeta vlasništva i moralna dimenzija vlasništva kao društvenog odnosa: „Najmilac nije vlastan nagoniti radnika ili najmljenika, da radi što je zakonu protivno ili što je stidno, kao ni ono što bi prelazilo njegovu moć i snagu. Na protiv, najmilac treba, ukoliko može, da se postara ukorijeniti u najmljeniku opšta pravila poštenja i blagonaravlja“ (čl. 334). Znači, svako vlasništvo, nužno podliježe sankcionisanju svojinom kao normativno-moralnim okvirom, tako da su realitet i autonomija jednog i drugog nesporna, kao što je nesporna i njihova veza. Karakter simetričnosti svojine i vlasništva u jednom društvu bitno determiniše način proizvodnje društvenog života u cjelini i njegovu institucionalnu i institucionalizujuću snagu.

Zakonik imponuje preciznošću odgovornosti za sve subjekte vlasničkog društvenog odnosa i za sve elemente vlasničkog društvenog odnosa. Time je odgovornost postavljena na nivo opšteg svojinskog odnosa u svim momentima prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele društvenih i duhovnih dobara, sa pozitivnom korelacijom u ostvarivanju vlasništva.

U domenu vlasništva odgovornost se konkretizuje subjekatski i predmetno kao poseban nivo društvenog procesa prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele materijalnih i duhovnih dobara. Znači, imamo jasan realitet svojinskog odnosa i, takođe, jasan realitet vlasničkog društvenog odnosa. To ima naročiti, naučni i praktični značaj. Mjesto i uloga društvenih aktera je jasno diferencirana u slučaju konstituisanja i regulisanja društvenog odnosa svojine, u odnosu na mjesto i ulogu subjekata vlasništva.

Bez ove diferencije, ne može se naučno pratiti fenomen svojine, na jednoj strani, i fenomen vlasništva na drugoj. Bez ove diferencije, ne može se naučno otkrivati karakter njihove neraskidive veze i njeni simetrijski i asimetrijski momenti. To isto važi za društvenu praksu i djelovanje društvenih aktera u procesu strukturalno-sistemskog konstituisanja društvenog odnosa svojine, što predstavlja neminovnu pretpostavku u strukturiranju vlasništva u jednom društvu i karakteru njihovog djelovanja i odgovornosti. Ukoliko se ne uvažava diferencijacija svojine i vlasništva, društveni proces prisvajanja, posjedovanja, razmjene i potrošnje materijalnih i duhovnih dobara, ostaje u tamnoj strani društva, svestrano pogodnoj za djelovanje monopolskih snaga koje ne uvažavaju niti prirodu čovjeka, niti prirodu društva, pogotovo, ne prirodu uopšte. To nedvosmisleno potvrđuje tipologija svojinskih i vlasničkih društvenih odnosa, socijalna zgrada na njima uspostavljena i ukupan karakter načina proizvodnje društvenog života. Kvantitativne promjene se dešavaju, ali suština i kvalitet društvenog odnosa ostaje

nepromijenjen (brojno stanje siromašnih i bogatih se mijenja, ali suština društvenog odnosa siromašnih i bogatih ostaje nepromijenjena).

Bogati i siromašni

Zakonik nije ukinuo u crnogorskom društvu strukturalnu diferencijaciju bogatih i siromašnih, ali jeste imao za posljedicu bitne promjene u karakteru društvenog odnosa bogatih i siromašnih i ukupno u načinu proizvodnje društvenog života crnogorskog društva.

Zakonik nevjerovatnom preciznošću prati determinizam i indeterminizam ljudske prirode, prirode, i ljudske zajednice. U okviru društvenog odnosa svojine, Zakonik obuhvata sve bitne elemente koji se odnose na mjesto, ulogu i odgovornosti društvenih aktera s obzirom na prirodu predmeta svojine : zemlju, rad, društvene okolnosti, a zatim, na nivou društvenog odnosa vlasništva, konkretizuje obaveze subjekta vlasništva u odnosu na predvidive (determinističke) elemente, ali i u odnosu na one nepredvidive, slučajne (indeterminističke). Precizno se definiše sve ono za što subjekat vlasništva snosi punu odgovornost, kao i ono za što je oslobođen odgovornosti.

Odgovornost je precizno definisana za sve tipove subjekta koji su uključeni u društveni odnos vlasništva: radnik, poslodavac, posrednik, pojedinačna odgovornost, kolektivna odgovornost, vlasnika stvari, naručioca posla i sl. U tome je sadržana sva složenost vlasništva kao društvenog odnosa, što egzaktno potvrđuje neutemeljenost redukovanja vlasništva na odnos pojedinca prema stvari, prostoru, vremenu, datoj riječi, primljenom amanetu i sl. Zbog toga smo i naglasili da vlasnik može biti samo građanin sa svojom društvenom apstraktnošću (odnos prema Drugom, prema društvenim subjektima i društvu u cjelini, ali i prema sebi), a ne izolovani pojedinac.

Zbog toga, ukazujemo na neophodnost razlikovanja društvenog odnosa svojine, koji se odnosi na sve pripadnike zajednice-društva, i koji se konstituiše i reguliše na tom nivou, sa posebnom pozicijom, ulogom i odgovornošću društvenih aktera, i društvenog odnosa vlasništva, koji nastaje subjektiviziranjem prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele dobara materijalne i duhovne prirode, i kao takav posebna društvena realnost, sa konkretnom ulogom, mjestom i odgovornošću, društvenim i individualnim ponašanjem i djelovanjem. „Oni koji drže uređene gostionice, ili inače primaju putnike na prenoćište, ili na stan, odgovaraju kao hranoci ostave za kvar ili nestanak stvari koje putnici u njihova zdanja unesu, pa baš da im ih pri tome i nijesu iz ruke u ruku predali. Držioci takvih zdanja odgovaraju i za djelo svojih kućana, pa i tuđih ljudi“ (čl. 391). Ali isto tako se precizno definiše i kad gostioničar ne odgovara: „Gostioničar ne odgovara: a) za to što se silom otme ili ošteti, ukoliko sam tome kriv nije; b) za štetu koja poteče od kakve prirodne neodoljive sile; b) za posledice bezbrižja samog putnika; v) zato što štetna učini putnikova pratnja, pa bile mu to sluge, svojta ili drugovi“ (čl. 392).

Svaki član Zakonika sadrži ovako visoki nivo preciznosti pozicije svih subjekata koji grade društveni onos svojine, ili društveni odnos vlasništva. „Povjerenik treba da sam, lično, izvrši posao koji mu je povjeren. Uzme li zamjenika, bez ovlasti od povjeritelja, ne buduć nagnat na to prijekom nuždom, odgovaraće za svako djelo njegovo. Inače nije odgovoran, nego samo za nepažnju u izboru zamjenika ako je u tome slobodnu volju imao! (čl. 401). Preciznost se odnosi, ne samo na materijalne obaveze i odgovornosti, već, uvijek i na društvene i moralne aspekte njihovih obaveza i odgovornosti.

Sve to čini kompleksnost i autonomnost društvenog odnosa svojine, na jednoj strani, i na drugoj, društvenog odnosa vlasništva. Bez te preciznosti, ne može se precizno

identifikovati veza ova dva temeljna društvena odnosa i njihova pozitivna korelacija u funkciji progresa društva i pojedinca istovremeno. To je centralna dimenzija Zakonika koja dosljedno prati pozitivnu korelaciju društvenog odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva baziranoj na „prirodnoj“ vezi pojedinca i društva sadržanoj u jedinstvu interesa i morala i pojedinca i društva. Zakonik, ni jednim članom ne dopušta klasnu diferencijaciju u društvu, zasnovanu na bazi monopolskih pozicija, već samo socijalnu diferencijaciju na bazi sposobnosti, rezultata rada, ostvarivanja pojedinačnih interesa i interesa zajednice, odgovornosti i poštovanja moralnih normi.

Kralj Nikola I i Josip Broz

Osnovni rezultat Zakonika, je autohtona i autonomna afirmacija nacionalnog i državnog identiteta Crne Gore i Crnogoraca. Na djelu je crnogorski način proizvodnje društvenog života, koji ovim Zakonom dobija neodvojivu, pravnu i moralnu snagu. Zakonik sadrži sve fizičke i metafizičke argumente prošlosti, sadašnjosti i budućnosti crnogorske nacije kao zajednice slobodne duhovne identifikacije njenih pripadnika na osnovu etno-antropoloških osobnosti, kulture, jezika, običaja, morala, vjere i građanskih prava. U toj slobodi je istina Crne Gore i Crnogoraca, koja sadrži njihovu nepresušnu potrebu za svojom državom kao istorijskim ovaploćenjem nacionalnog identiteta. Ove istine, istinski Crnogorci „nose“ sa sobom, kao duhovnu „imovinu“, gdje se god nalaze i kreću. Zato, pisac Zakonika, Valtazar Bogišić, rođeni Dubrovčanin i Srbin, naučnik sa svjetskim iskustvom i širokim saznanjem umna čovjeka, na prvo mjesto pripreme za pisanje Zakonika, postavlja: „Informaciju, tj. izučavanje mjesnih elemenata u Crnoj Gori. Jasno je – ističe Bogišić, da zbog kranje specifičnosti Crne Gore u njenim

*geografskim uslovima, istorijskom razvoju, ekonomskim izvorima i karakteru njenih stanovnika (podvukao S.V.) – nije moguće ni razmišljati o bilo kakvoj primjeni tuđih zakona u toj oblasti“.*⁴

U tom smislu Zakonik sadrži čist imenski pojmovnik: Crna Gora; Crnogorci; Crna Gora kao autohtona zajednica jedinstvenog duhovnog i duševnog bića; Crnogorska država, Crnogorski sud; Crnogorski zakoni; Državni savjet Crne Gore, Imovina Crnogoraca – vlasnik nepokretnih dobara u Crnoj Gori može biti samo Crnogorac; Punoljetni Crnogorac; Crkovna vlast može biti samo ako nije u „opreci“ sa Crnogorskim zakonima; Vjera koju država priznaje; Nepokretna dobra pravoslavnih crkava i manastira ne mogu se nikako prodavati ili inače ustupati, bez naročitog dopuštenja državne vlasti; Opšti imovinski („građanski“) Zakonik je opšti, jer važi za sve Crnogorce. Ni jedno drugo ime, kojim se identifikuje crnogorska nacija i crnogorska država, sem crnogorsko, se ne pominje u Zakoniku. Svi drugi su inozemci ili inostrani građani koji ne mogu biti vlasnici nepokretnosti u Crnoj Gori, a uživaju građanska prava u skladu sa zakonima Crne Gore. Zakonik nema samo funkciju institucionalnog konstituisanja Crne Gore kao države, već i institucionalizujuću ulogu u razvitku crnogorskog naroda i građanskog karaktera Crnogoraca, njihovog nacionalnog i državnog identiteta. U tom smislu je jasno naznačeno da „Zakonik ne djeluje natraške“. Zato je očuvao međunarodni nivo aktuelnosti do današnjih dana.

Ovu istinu, prati duboko, ljudski i moralno ništavna, teza da je Crna Gora i Crnogorska nacija brozovska tvorevina (samo politički proklamovana 1945. godine). Ova teza ima smjer „natraškog“ djelovanja, tj. brisanja vjekovne istorije Crne Gore i Crnogoraca, na kojoj je utemeljen Zakonik. Po njoj ispada da je Kralj Nikola I, za izradu i proglašenje Zakonika angažovao

⁴ *Crnogorski zakonici*, 1998, str. 308.

šestogodišnjeg dječka, Josipa Broza i, još nerođene, kosmičku mudrost Amfilohija Radovića koji insistira na univerzalnoj istini, koja po njemu, dobija svoju konkretnost jedino u srpstvu, a sve drugo je laž i brozomora. Ko navlači zavjese na crkvene dveri, pitanje je koje mitropolit Amfilohije postavlja u svojoj besjedi.⁵ „Zatvorene dveri i čitanje molitvene tajne, ne odvajaju li laike od suštinskog razumevanja sadržaja svete liturgije“ - dostojanstveno kaže Amfilohije. Suština liturgije, ističe mitropolit Amfilohije, je bitna za vjernike, a to znači da forma ne smije imati prednost u liturgijskom životu. Poznato je da je univerzalna istina forma koja prikriva istinu konkretnog.

Suština razumijevanja liturgije znači ne samo otvorenost laika prema crkvi, već to neizbježno povlači i neophodnost otvorenosti crkve prema državi. Crkva ne može imati „zatvorene dveri“ prema državi, kao ni država prema crkvi u ime demagoške teze o odvojenosti crkve i države. Crkva i država treba da doprinosu progresu čovjeka i njegove zajednice u smislu ostvarivanja fundamentalnih ljudskih vrijednosti. Na tom planu neophodna je njihova neprestana saradnja, kvalitativno posredovanje uz poštovanje potrebne autonomije crkve i države.

U ime koga, Mitropolit Amfilohije „zatvara dveri“ Crnogorske pravoslavne crkve prema crnogorskoj državi i crnogorskom narodu? U ime koga Amfilohije ne dopušta neposrednu vezu Boga i Crnogorskog naroda na planu ostvarivanja fundamentalnih ljudskih vrijednosti? Zašto to pravo daje samo Srpskoj pravoslavnoj crkvi i srpskom narodu? Jasno je da to čini u ime negiranja, ne samo slobode, već u ime negiranja samog postojanja crnogorske države i crnogorske nacije. A to mu pravo nije dao ni Bog ni Njegoš na koga se rado poziva (Vukićević, 2011, 2016). Pogotovo mu to pravo osporava Zakonik ubjedljivim afirmisanjem bitnih komponenti crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta. Amfilohijevo negiranje crnogorske nacije i

⁵ *Politika*, 14. avgust 2008.

crnogorske država, a time i Crnogorske pravoslavne crkve, za bilo koga ko pročita Zakonik, djeluje zastrašujuće, pravno, moralno i ljudski. Jednom riječju, ono nije ni sveto, ni svetovno.

U isti red ide i poziv na samoniklu – vancnogorsku književnu kreativnost (a svaku riječ svog djela „ukrao“ je iz životnog duha i duše crnogorskog mentaliteta) Matije Bečkovića. Tako imamo apsurdnu situaciju da Matija, negiranjem crnogorske nacije, prikriva vlastiti „plagijat“. Matija ćera Matiju, i još obećava „ćeraćemo se još“, jer je to jedini način da prikrije vlastiti „plagijat“. Upravo, na vlastito proklamovanom principu: „reče mi jedan čovjek“. Nije teško otkriti u sadržaju književnog djela Matije Bečkovića, da je taj „čovjek“ crnogorski duh i duševnost. Matija bira put „metka lualice“, da bi zavarao trag.

Po svetosti Amfilohija Radovića i akademskoj uzvišenosti Matije, Valtazar Bogišić je pisao Zakonik za Crnu Goru, bez Crne Gore i Crnogoraca.

Za Valtazra Bogišića Crna Gora nije slučajnost, već jedino mjesto, autohtoni i autonomni rezultat razvitka crnogorskog naroda, koji nije pitao, ni molio, za svoju slobodu „ni cara ni ćesara“ (ni Amfilohija, ni Matiju). Prema tome, autori teze da je Crna Gora brozovska tvorevina, na svom putu „natraške“, mogu pronaći samo sebe i svoje istomišljenike, ali ne, nikako, Crnu Goru i Crnogorce.

Nesreća je u tome, što ova teza ne ostaje samo na nivou vlastite frazeologije, već su njeni autori veoma aktivni u političkom angažovanju sa ciljem stvaranja društvenog pokreta, naročito mladih, što već sada daje katastrofalne društvene posljedice nacionalističkih sukobljavanja. Ovaj pokret proklamuje „svoju“ svesrpsku slobodu koja je protiv slobode svih Drugih, a pod plaštom tobožnje demokratije. Konkretno, ovaj pokret ne samo da negira slobodu Crne Gore i Crnogoraca, već negira samo postojanje Crne Gore i Crnogoraca. Zakonik Valtazara Bogišića je, po njima, prazna izmišljotina, jer su za

njih Srbi i Crnogorci braća, samo pod uslovom, da Crnogorci nijesu Crnogorci, i da je Crna Gora srpska pokrajina.

Nesporno se može zaključiti da autori teze da je Crna Gora brozovska tvorevina: ili nijesu upoznati sa Zakonikom, ili, namjerno ignorišu ovaj nezaobilazni fundament nacionalnog i državnog identiteta Crne Gore i Crnogoraca. U oba slučaja, radi se o totalnom odsustvu etike odgovornosti za katastrofalne posljedice, svoje riječi i djela.

Sinteza

Logos Zakonika afirmiše simetrijski odnos čovjeka, društva i prirode. Svaki od tri naznačena elementa se nalaze na svom mjestu saglasno postojanosti i dinamici vlastite prirode i međusobnoj održivosti. U međusobnoj održivosti nalaze se granice slobode čovjeka, društva i prirode i zajedničke slobode. Nevjerovatno je sa kakvom preciznošću Zakonik prati potrebe prirode i njenu dinamiku uspostavljajući simetrijski odnos sa potrebama čovjeka i društva. Simetrijski odnosi čovjeka, društva i prirode, pretpostavljaju nužnost pojave asimetrije u tim odnosima, ali na pincipu pozitivne korelacije koja vodi ukupnom progresu. „*Svačije je imanje sveto i neprikosnoveno* (podvukao S.V.)“ (čl.16). Vlasništvo jeste sveto i neprikosnoveno, ali u konstituisanom društvenom odnosu svojine: „Što god ko drži i voljan je da drži, zakon mu protiv svakoga štiti držinu (812-814), kakva god ona bila, samo ako nije samovoljno dobivena“ (818).

„Ko bi tvrdio da je nečija držina zlomisljena (816, 817) ili nepravilna (820), i da on sam ima više prava držati stvar, sudski mu je put otvoren, ali je svako samovoljno smetanje ili oduzimanje držine strogo zabranjeno“ (čl. 18).

Naravno, Zakonik i njegove odrednice su u granicama monarhijskog oblika vladavine. Međutim, suština je sadržana u dva bitna momenta: „glavna pažnja se obraća – kako ističe kralj

Nikola – na *narodne pojmove o pravdi i pravici, na običaje, predanja i na žive potrebe crnogorskog naroda* (podvukao S.V.)“; Isti značaj se po odluci Monarha, pridaje i nauci: „Nama je za rukom pošlo, te našosmo, ovome ogromnu i u mnogome obziru vrlo mučnu preduzeću, *čovjeka i umom, i naukom, i energijom, i odanošću potpuno dorasla* (podvukao S.V.)“. To su dvije originalne činjenice, strukturalno autonomne, na kojima se temelji logosno-duhovna i praktična snaga Zakonika, koju nije mogla blokirati sistemaska ograničenost monarhije. Na osnovama Zakonika, crnogorsko društvo usmjerava svoj dalji razvoj na principima „aktivnog društva“. Individualna i kolektivna svijest temeljila se na nacionalnom i državnom subjektivitetu. Pored vlasti kralja, jačala je upravna i izvršna vlast društvenih institucija, elite, a time i samog naroda, tj. građana. Stupa na snagu princip: važno je ono što se razvija na svim nivoima društvene strukture.

Temelj građanskog društva se zasniva na vlasništvu kao društvenom odnosu, a ne na vlasništvu kao imovini. Vlasnik nije izolovani pojedinac, već građanin sa punom zaštitom u svim pravima, obavezama i odgovornosti prema sebi, drugima i društvu cjelini, što neizostavno prati etički momenat („poštenje i blagonaravlje“, a isključuje „držinu zlomislenu“ ili nepravilnu). Odgovornost je veoma precizno određena adekvatno svim subjektima u vlasničkom odnosu: preduzetniku, radniku, instituciji i svih drugih posrednika. Time je ubjedljivo pokazano da vlasništvo možemo tretirati i objasniti jedino kao kompleksan društveni odnos, a ne kao odnos vlasnika prema stvari, kao što je već istaknuto.

Bez ovog odnosa, vlasništvo je besmisleno. Vlasništvo bez stvari može postojati, ali bez društvenog odnosa - ne. „Povjera ili punomoćje ugovor kojim daješ nekome nalog, da uglavi za te i mjesto tebe posao, koji ima, u imovinskom pogledu, neke zakonske posledice“ (čl. 883). Ovdje se svojina i vlasništvo

javlja u kao posebni društveni odnosi u „hemijski čistom vidu“. Imovine nema, ali ima čist društveni odnos imovinskog značenja prisvajanja, posjedovanja, razmjene i raspodjele. U Zakoniku, vlasništvo se više identifikuje kroz čiste društvene odnose, nego kroz stvarno posjedovanje imovine, uz jasnu diferencijaciju društvenog odnosa svojine kao pretpostavke vlasništva u odnosu na društveni odnos vlasništva.

Poseban značaj ova diferencijacija ima u identifikovanju „normativne činjenice“ u vezi sa procesom nastajanja društvenog odnosa svojine, na jednoj strani, i na drugoj, nastajanja društvenog odnosa vlasništva. Bez karaktera „normativne činjenice“ u kojoj se ispoljava mjesto, uloga i uticaj pojedinih aktera društva u nastajanju društvenog odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva u jednom društvu, nije moguće objasniti suštinu načina proizvodnje društvenog života u cjelini, i kao što smo već naglasili, nivo pozitivne korelacije društvenog odnosa svojine i društvenog odnosa vlasništva.

Cjelovito poimanje vlasništva kao društvenog odnosa principijelno se razvija u čitavom Zakoniku: „Pošto se za udругarski ulog prima i rad, ugovornici mogu uglaviti, da i onaj drug koji ulaže u državinski posao kakav svoj vještački trud, pa i da nije drugoga uloga dao, može imati potpuni dio u društvenom dobitku, kao i sva ostala prava koja svaki udruženik ima; šta više, da može imati još kakvo pravo koje ostali i nemaju“ (čl. 889). To se potvrđuje i ugovorom o daru: „Ugovor o daru biva, kad ko nešto od svoga kome daje, ili zakonitim načinom obeća da će dati što dužan nije, a ništa u zamjenu ne prima, nego to čini samo da bi drugome imetak umnožio, te mu ugodan i koristan bio“ (čl. 896). Davanje i primanje dara, ne može biti izolovan čin, već nužno dobija sve karakteristike društvenog odnosa svojine (apstraktno normiran kao pretpostavka) i društvenog odnosa vlasništva (subjektivizirana odgovornost u primanju i raspolaganju). Istu diferenciju

dobijamo i u odnosima dugovanja, jer se dug javlja kao veza (društveni odnos) između dužnika i dužitelja. (čl. 900).

„U ovome su Zakoniku izložena pravila za imovinske poslove i prilike koje među ljudima bivaju (768), ukoliko se pravde i zakona tiču.

U imovinske poslove i prilike zasijeca svaka stvar koja može biti u nečijoj imovini, svako djelo, događaj, uredba, i što god uopšte zbog imovine biva, od nje potječe, ili s njome inače u dodir i svezu dolazi“ (čl. 767).

Posebno se jasno diferencira društveni odnos svojine i društveni odnos vlasništva: „Zakon ne djeluje natraške. Po tome, noviji zakon, ukoliko je različan od predašnjeg pravila, ne može biti mjerilom za već riješene imovinske sporove, završene poslove, svršene činjenice; na osnovu novijeg zakona ne može se uopšte ništa ni ukinuti ni izmijeniti u čijem pravu ili dugu postalome pred što je taj novi zakon na snagu stao“ (čl. 773). Znači, imamo potpuni realitet društvenog odnosa svojine konstituisanog u zakonu, i potpuni realitet društvenog odnosa vlasništva koji se ostvaruje u okviru konstituisanog zakona. Ovdje imamo fundamentalni dokaz da su društveni odnos svojine i društveni odnos vlasništva, posebne društvene činjenice. Ista stvar može biti svojina ili vlasništvo po starom zakonu, a po novom nije. To se potvrđuje: „Kad se traži koliko je čije imaoništvo (801, 953); može li npr. neko i ukoliko može biti vlasnikom stvari neke vrste, treba uzeti za pravilo zakone onoga mjesta, pod koje potpada i sama vrsta stvari ili posla o kojoj je riječ“ (čl. 786).

Sve to prati, takođe veoma precizan tretman pozitivne korelacije svojine i vlasništva ispoljene u odnosu: pojedinca i društva, rada, interesa i morala, a to znači istovremenog „proizvođenja“ dobrog građanina i dobrog društva. Znači, imamo neprestano na djelu odnos rada-stvaranja, interesa i morala, kao ključnih momenata svake zajednice, uz strogo

isključivanje bilo kakvog nasilja u ostvarivanju vlasništva.

Prema tome, logos Zakonika je izgradnja zdrave socijalne zgrade „aktivnog društva“. Osnovni princip ovog procesa, sadržan u svakom članu Zakonika, jeste ostvarivanje pozitivne korelacije svojine i vlasništva, na postizanju jedinstva interesa pojedinca i društva, etike odgovornosti za sve učesnike ovog složenog društvenog procesa. Ovaj princip obezbeđuje otvorenost strukture i sistema društva, a to znači neprestanu kreativnost stvaralačkih potencijala društva, ali u okviru institucionalno konstituisanog reda – „redom ka progresu“.

Za one koji ljube slobodu i čojstvo, Zakonik je nesporno trajan fundament crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta.

Literatura:

- *Crnogorski Zakonici 1796–1916* (1998), Istorijski institut Republike Crne Gore, Podgorica (priređili: Dr Branko Pavićević, dr Radoslav Raspopović)

- Andrić, I. (1935 / 2013), „Njegoš kao tragični junak kosovske misli“, *Politika*, str. 2.

- Andrić, I. (2017), „Razvoj duhovnog života u Bosni pod uticajem turske vladavine“, *Politika*, Beograd (doktorska disertacija odbranjena u Gracu 1924).

- Arent, H. (1991), *O revoluciji – odbrana javne slobode*, (B. Sekulić, prev), Filip Višnjić, Beograd.

- Bek, U. (2001), *Rizično društvo / U susret novoj moderni*, (Lj. Glišović, prev), Filip Višnjić, Beograd.

- Bek, U. (2011), *Svetsko rizično društvo / U potrazi za izgubljenom sigurnošću*, (Lj. Glišović, prev), Akademski knjiga, Novi Sad.

- Berđajev, N. (2001), *Smisao istorije / Ogled filozofije čovečje sudbine*. (M. R. Majstorović, prev), Dereta, Beograd.

- Berlin, I. (1992), *Četiri ogleđa o slobodi*, (V. Danilović, S. Miletić, prev), Nolit, Beograd.

- Bogdanović, M. (1994), *Metodološke studije*, Institut za političke studije, Beograd.

- Božović, R. R. (1991), *Kultura potreba*, Naučna knjiga, Beograd.

- Brodel, F. (2010), *Identitet Francuske*, (V. Pavlović, prev), CID, Podgorica.

- Cvejić, S. (2011), *Društvena određenost ekonomskih pojava*, ISI-Čigoja štampa, Beograd.

- Čeranić, G. (2016), „Društvene promjene i promjene društvenih orijentacija u Crnoj Gori“, U: Vukićević, S. (prir.) (2016), *Постсоциализм (Черногория – Россия 1990–2015)* (str. 200-231). Москва: МГУ имени М. В. Ломоносова - Социологический факультет / Институт социологии и психологии Философский факультет Университета Черногории.

- Derida, Ž. (1995), *Sila zakona / mistični temelj autoriteta*, (M. Belančić, prev), Svetovi, Novi Sad.

- Đilas, M. (2013), *Njegoš*, Štampar Makarije / Oktoih Beograd.

- Fabijan, J. (2001), *Vrijeme i drugi*, (L. Macura, prev), Jasen, Nikšić.

- Flašar, M. (1997), *Njegoš i antika*, CANU, Podgorica.

- Frakedes, T. (15. april, 2017), „Nema revolucije bez nacionalnog naboja“, *Politika*, str. 8.

- Fuchs, C. (2010), *Critical Globalization Studies: An Emperical and Theoretical Analysis of the New Imperialism. Science & Society*, 74(2), 215-247. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/25681228>

- Fuko, M. (1998), *Treba braniti društvo*, (P. Sekeruš, prev), Svetovi, Novi Sad.

- Gams, A. (1987), *Svojina*, Institut društvenih nauka – Centar za filozofiju i društvu teoriju, Beograd.

- Gams, A. (1990), *Društvena norma: pojava – nastanak, značaj*, Savremena administracija, Beograd.

- Golubović, Z. (1997), *Antropologija u personalističkom ključu*, Valjevska štamparija, Valjevo.
- Habermas, J., Rancier, J. (2006), *Dijalektika sekularizacije – o umu i religiji*, (D. Stojanović, prev), Dosije, Beograd.
- Hartung (Hrsg), G. (2015), *Mensch und Zeit*, Springer, Wiesbaden.
- Hefe, O. (2016), *Da li je demokratija sposobna za budućnost? / O modernoj politici*. (M. Todorović, prev), Akademski knjiga, Novi Sad.
- Hollitscher, W. (1985), *Natur und Mensch im Weltbild der Wissenschaft – lebenweswn Mensch*, Akademie Verlag, Berlin.
- Humboldt, V. W. (1984), *Über des verleichende Sprachstudium*, CANU, Titograd.
- Inđić, T. (1982), *Društveni poredak u Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd.
- Koković, D. (2000), *Socijalna antropologija*, Viša košarkaška škola, Beograd.
- Konstatinović, R. (2010), *Filozofija palanke*, Otkrovenje, Beograd.
- Korten, D. S. (2003), „Neuspesi sporazuma u Breton Vudsu“, U: Mander, Dž., Goldsmit, E. (ured), *Globalizacija / argument protiv* (str. 173-193). (I. Čorbić, M. Marković, T. Živić, prev) Clio, Beograd.
- Lazić, M. (2011), *Čekajući kapitalizam – nastanak novih klasnih odnosa u Srbiji*, Službeni glasnik, Beograd.
- Lefebvre, H. (1988), *Kritika svakidašnjeg života*, (P. Vranicki, prev), Naprijed, Zagreb.
- Maksimović, I. (1985), *Pogled na razvoj kritičke teorije društvene svojine. Protivrečnosti društvene svojine* (str. 47-65), Izdavački centar Komunist, Beograd.
- Mander, Dž., Goldsmit, E. (prir.) (2003). *Globalizacija / argument protiv*. (I. Čorbić, M. Marković, T. Živić, prev.), Clio, Beograd.
- Marx, K., Engels, F. (1968-1979), *Sabrana dela*, IP Prosveta / IZIRP, Beograd.
- Matsuura, K. (04. maj, 2008), „Može li čovječanstvo da se sačuva“, *Politika*, str. 9.
- Petar II Petrović Njegoš, (1995), *Gorski vijenac*, CID, Podgorica.
- Petar II Petrović Njegoš, (1995), *Luča mikrokozma*, CID, Podgorica.

Petrić, V. (24. septembar, 2011), „Biće skoro propast sveta“, *Politika (kultura, umetnost, nauka)*, str. 7.

- Piketi, T. (2015), *Kapital u XXI veku*. (K. Bojanović, prev), Akademska knjiga, Novi Sad.

- *Pogled na svijet* (1984), CANU, Titograd.

- Safranski, R. (2017), *Zeit – was sie mit uns macht und was wir aus ihr machen, Erscheinen bei FISCHER*, Frankfurt an Main, Taschenbuh.

- Samardžić, O. (2016), „Temporalna tekstrura postsocijalističke transformacije: deestetizacija jedne društvene“, U: Vukićević, S. (prir.) (2016). *Постсоциализм* (Черногория – Россия 1990–2015). (str. 377-426), МГУ имени М.В. Ломоносова - Социологический факультет / Институт социологии и психологии Философский факультет Университета Черногории, Москва.

- Sen, A. (2002), *Razvoj kao sloboda*, (T. Milčević, prev), Filip Višnjić, Beograd.

- Stanovčić, V. (2003), *Vlast i sloboda*, Udruženje za političke nauke / Čigoja štampa, Beograd.

- Šnaper, D. (1996), *Zajednica građana / O modernoj ideji nacije*. (J. Stakić, prev), Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi sad.

- Šolte, A. J. (2009), *Globalizacija / kritički uvod*, (Lj. Vujošević, prev), CID, Podgorica.

- Viktorov, A. Š. (2013), *Социальное неравенство: философская и социологическая рефлексия. Sociološka luča, VII (2)*, 5-19.

- Vratuša, V. (2013), „‘Nova’ ili ‘stara’ društvena strukturisanja i raslojavanja u Srbiji, bivšim jugoslovenskim republikama i bivšim društvima ‘real socijalizma’“, U: Lazić, M., Cvejić, S. (ured), *Promene osnovnih struktura društava Srbije u periodu ubrzane transformacije* (str. 46-63), ISI – Čigoja štampa, Beograd.

- Vukčević, K. D. (2003), *Iza normi – sociološki i pravni eseji*, CID, Podgorica.

- Vukićević S. (2015), *Generic sublimate of gender communication. Коммуникология*, 3(6), 118-128.
- Vukićević, S. (1990), *Homoprivatus / Osnove sociološke teorije svojine*, Naučna knjiga Beograd - NIP Univerzitetska riječ Nikšić.
- Vukićević, S. (1992), *Kriza globalne organizacije društva* (str. 221-227), Republički savjet za razvoj, Titograd.
- Vukićević, S. (2003), *Crna Gora na prelazu milenijuma*, Centralna biblioteka, „Đurđe Crnojević“, Cetinje.
- Vukićević, S. (2011), *Ontološke iracionalnosti savremenog svijeta*, Filozofski fakultet – Institut za sociologiju i psihologiju, Nikšić.
- Vukićević, S. (2016), *Njogošu su zahvalni i Bog i čovjek*, Nacionalna biblioteka đurđe Crnojević, Cetinje.
- Vukićević, S. (prir) (2016), *Постсоциализм* (Черногория – Россия 1990–2015). Москва: МГУ имени М.В. Ломоносова - Социологический факультет / Институт социологии и психологии Философский факультет Университета Черногории.
- Zimbaro, F. (18. decembar, 2017), „Paradigma vremenskih perspektiva“, *Politika*, str. 12.
- Zimel, G (1994), *Problemi filozofije istorije / Saznajnoteorijska studija*, (D. Guteša, prev), Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Zimel, G. (2004), *Filozofija novca*, (O. Kostrešević, prev), Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad:.
- Živković, P. (2015), „Globalizacija u polju ideološke transformacije“, *Smisao*, IV(1–2), 94-116.
- Živković, P, „Antropološka misao rizičnog društva“, U: Vukićević, S. (prir.) (2016). *Постсоциализм* (Черногория – Россия 1990–2015) (str. 333-376), МГУ имени М.В. Ломоносова - Социологический факультет / Институт социологии и психологии Философский факультет Университета Черногории.
- Москва: Županov, J. (1983), *Marginalije o društvenoj krizi*, Globus, Zagreb.

- Шарович, Р. (2016), „Проблемы и перспективы развития предпринимательства в сельской местности“, U: Vukićević, S. (prir.) (2016), *Постсоциализм* (Черногория – Россия 1990–2015) (str. 290-318), МГУ имени М.В. Ломоносова - Социологический факультет / Институт социологии и психологии Философский факультет Университета Черногории, Москва.